

LES VAIXELLES D'ÈPOCA MODERNA DEL CONVENT DE SANTA CATERINA DE BARCELONA ALS SEGLES XVI-XVIII

*Jordi Aguelo Mas
Josefa Huertas Arroyo*

INTRODUCCIÓ

La present comunicació té com a objectiu presentar l'evolució de la vaixel·la del convent de Santa Caterina de Barcelona, entre finals del segle XV i pràcticament el moment del seu enderroc, a començaments del segle XIX.

Abans de començar amb l'explicació del conjunt, és necessari fer una petita introducció de la intervenció que ens ocupa¹. El convent de Santa Caterina pertany a l'orde del Pares Predicadors, més coneguts amb el nom de Dominics. Va ser fundat a començaments del segle XIII i va perviure fins als anys trenta del segle XIX quan va ser enderrocat, i es va construir a part del seu solar el mercat del mateix nom, inaugurat al 1848.

Pel que fa a la intervenció arqueològica, es va portar a terme entre el mes de juny del 1999 i el juny del 2003. Els treballs es troben dins d'un projecte del Servei d'Arqueologia del Museu de Història de la Ciutat i de l'Institut de Cultura de Barcelona i han estat portats a terme per l'empresa Codex, SCCL, arqueologia i patrimoni. L'excavació ha estat finançada

---

1. Per a més informació es pot consultar la comunicació inclosa al Congrés amb el títol "Les reformes del convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI- XVIII. Els resultats de la recerca arqueològica.

per l'Institut de Mercats i Foment de Ciutat Vella, SA., amb el permís de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

LES VAIXELLES DEL CONVENT

El conjunt ceràmic objecte d'aquesta comunicació es va recuperar en el decurs dels treballs d'excavació i comprèn un ventall de pràcticament quatre segles.

No és estrany poder localitzar vaixelles amb l'escut d'un convent o d'un orde monàstic. Els exemples són molts i molt diversos. A títol puntual es poden citar els plats del Monestir de Santa Maria de Pedralbes.

El fet d'individualitzar les vaixelles no és exclusiu del món religiós i és normal la localització de ceràmica amb el nom del seu propietari en diferents moments històrics.

Ambdues modalitats fan palès el poder adquisitiu del propietari i individualitza les peces, en un moment en què les vaixelles d'encàrrec eren freqüents.

El fet més significatiu del conjunt de Santa Caterina és que ens permet veure l'evolució i com els gustos es van adaptant a les noves modes, però també és molt interessant poder identificar alguns motius que a simple vista podrien situar-se com a merament decoratius sense donar-los altre significat. En aquesta ocasió, la recuperació de la ceràmica en un context molt determinat ha permès reconèixer i relacionar alguns símbols que en un altre lloc podrien haver passat desapercebuts.

SEGLE XV

La primera vaixel·la localitzada data de mitjans del segle XV, i el conjunt recuperat està format per un important nombre d'escudelles, prop d'un centenar, i alguns plats, tots decorats amb el mateix motiu. La gran majoria es va recuperar a l'interior d'un pou d'extracció d'aigua, adossat a l'exterior d'una de les habitacions gòtiques, que de fet aprofitava un dels seus contraforts i se situava a tocar del carrer Giralt El Pellisser, prop del carrer Gombau.

El conjunt està format bàsicament per peces de procedència de la zona de València, decorades en blau, i en blau i reflexos metàl·lics, amb una

presència residual de ceràmiques vidrades en blanc i decorades en verd i manganès. També es pot apuntar una aparició incipient de ceràmiques decorades en blau, però d'origen barceloní. Així mateix, el lot es complementa amb peces comunes, tant oxidades com reduïdes, i comunes vidrades.

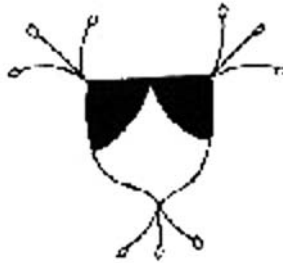
El conjunt recuperat del pou presenta dos grups ben diferenciats, en funció de la seva conservació:

- El grup més nombrós està format per fragments de ceràmica que semblen correspondre a un abocament secundari, fruit de la vida diària de la comunitat i que estaria format per tot tipus de peces, tant de taula com de cuina i conservació d'aliments.
- El segon grup està format pràcticament en la seva totalitat per escudelles senceres o trencades en caure al pou, però que es poden reconstruir totalment, i que pertanyen a un mateix tipus decoratiu. La raó d'aquest abocament tant puntual podria correspondre a part de les mesures profilàctiques associades a alguna epidèmia, per tal de desfer-se d'objectes contaminats. Un fet que podria corroborar aquesta hipòtesi és la presència majoritària d'escudelles, i la pràctica inexistència de plats. Aquesta acció està documentada en altres casos coneguts, encara que fins al moment no s'ha pogut contrastar amb documentació escrita en el cas de Santa Caterina.

Els dos grups ens aporten materials que són interessants des del punt de vista d'aquesta comunicació, encara que és el segon el que aporta la ceràmica millor conservada.

Les peces ceràmiques d'aquest conjunt són bàsicament de procedència valenciana encara que es documenten algunes imitacions en ceràmica blava. Totes presenten un únic model decoratiu i amb una tipologia molt reduïda, ja que només es documenten plats i escudelles. Hem pogut documentar fins a noranta escudelles, de les quals quaranta s'han recuperat senceres. D'altra banda, la proporció de plats és mínima: només se n'han recuperat una dotzena, i molt fragmentats.

Però el fet significatiu és el motiu decoratiu representat. A primera vista es pot veure que és un motiu heràldic, on les cantonades superiors de l'escut estan pintades en blau. A cadascun dels extrems de l'escut se situen tres línies que formen un plomall amb cercles a les puntes. Sempre està situat al mig de la peça (Figura 2).

Figura 2

Aquest model bàsic presenta algunes variacions que es presenten de forma residual. La primera variant només té dues línies acabades en motius vegetals esquemàtics. La segona variant torna a tenir tres línies però només la central té el cercle al final i les altres dues presenten motius vegetals. La tercera variant presenta les tres línies acabades en motius vegetals. Com es pot veure, les variants no afecten mai el motiu principal.

Quan vam començar a buscar paral·lels d'aquest motiu va ser relativament fàcil trobar motius molt similars, encara que no iguals, que els treballs de González Martí situaven com a elements pseudoheràldics o heràldics, i que podrien correspondre a vaixelles d'encàrrec. Amb aquestes premisses i amb la idea que aquest símbol hauria de tenir alguna cosa a veure amb la comunitat dominica, que ocupava el convent, vam començar amb el procés de identificació del dibuix.

Les primeres recerques no van ser concloents ja que l'escut actual no es podia relacionar amb la representació que es documentava a la ceràmica. Però més tard es va poder comprovar que hi havia un escut anterior, que encara en l'actualitat està en ús. Aquest escut, molt més simple que l'actual, representa una esquematització de l'hàbit de l'orde, una capa negra sobre un mantell blanc. Sabem per documentació que aquest era l'escut utilitzat en el moment en què situem l'amortització del pou i està àmpliament documentat en obres relacionades amb l'orde dominic. A la figura 1 es representa un escut del Convent de Santa Caterina, reproduït del llibre de C. Barraquer, que situa com a font l'*Annuaire Pontifical* d'Albert Battandier de l'any 1899, (pàg.293), que il·lustra aquest escut.

Figura 1

De forma més residual, el mateix motiu està documentat en manganès, concretament a sobre d'un fragment de carena de gerra, però amb una estrella de sis puntes al seu interior. No seria estranya la simbologia de l'estrella associada a l'escut dominic ja que està molt relacionada amb la iconografia de Sant Domènec de Guzman, fundador de l'orde, i surt representada al front del sant o al seu voltant en moltes obres d'art.

També situem com ceràmica pròpia del convent unes peces, escudelles i gerres, que presenten una única lletra gòtica com a decoració. Aquesta lletra és la "p" i se situa al fons de les escudelles i a l'inici de les carenes de les gerres. És possible que aquesta lletra es pugui relacionar amb el nom de predicadors, malgrat que no podem assegurar-ho. La quantitat de peces trobades descarta que es pugui relacionar amb un nom de persona o amb un càrrec concret, com podria ser el de prior.

SEGLE XVII I XVIII

En els materials trobats que daten del segle XVII, es localitzen dos tipus de símbols relacionats amb el convent, que es repeteixen a diferents tipus de plats.

En un primer moment es documenta la presència d'un important conjunt de peces, bàsicament plats i, de forma més residual, escudelles i escudelles d'orelletes, de ceràmica blanca i blava catalana. Aquestes peces estan decorades amb diferents orles pròpies del moment, però amb un únic motiu al fons. Les orles reconegudes són les anomenades de la ditada, de cercles concèntrics, de palma doble oberta horitzontal, d'arc doble i punt, de palma doble oberta horitzontal amb roda de carreta, d'arc simple i punt

amb palma doble oberta horitzontal, i de palma doble oberta horitzontal, amb figueta.

El motiu del fons en un primer moment s'assimila a un paraigües o un para-sol. La part superior està formada per un semicercle amb radis, i del seu centre baixa una línia recta que acaba en una corba (Figura 4).

Figura 4

En un primer moment era difícil de relacionar amb el convent perquè no tenia cap similitud amb els diferents escuts de l'orde, però la seva repetició als plats localitzats al seu solar feia pensar que podia tenir alguna cosa a veure amb el convent, però que encara no s'havia identificat. Ampliant la investigació a altres aspectes, vam recuperar la imatge d'un relleu que, segons la bibliografia, se situava a una de les cases del convent, i representava un escut del convent de Santa Caterina. Aquest escut, emmarcat per la data, 1828, representa una roda de martiri amb espases i a sota una espasa i una palma creuades (Figura 3). Aquí podem reconèixer els símbols del martiri de Santa Caterina d'Alexandria (segle IV dC), sota la qual es trobava l'advocació del convent. La representació de la roda martiriial responia al mateix model de la ceràmica.

Així doncs, és molt probable que el motiu es comencés a utilitzar com a vaixel·la del convent, però després s'hagués inclòs dins dels motius normals d'aquest tipus de ceràmica, ja que està documentat a d'altres excavacions de la ciutat i fins ara es considerava només un element decoratiu. El fet d'utilitzar símbols religiosos a la ceràmica blava catalana està docu-

Figura 3

mentat amb altres exemples, entre els quals podem citar el cas del Monestir de Montserrat, documentat també a l'excavació que ens ocupa.

Aquest motiu també s'ha documentat en escudelles de reflexos metàl·lics, en blau de Barcelona i en motius de petit tamany en manganès al fons de plats blancs.

Dins d'aquest moment es localitza un altre símbol relacionat amb el convent, encara que aquest és molt més fàcil d'adjudicar. Concretament estem parlant de l'escut del Pares Predicadors. En ell hi trobem una creu formada per flors de llis sobre un fons de vuit triangles que alternen el blanc i el negre. Un exemple d'aquest escut es pot veure al llibre de Francisco Diago, *Historia de la provincia de Aragon de la orden de predicadores desde su origen y principio hasta el año mil y seiscientos*. Barcelona.1599 (Figura 5)

Figura 5

Aquest motiu només es localitza relacionat amb plats de la coneguda com a ceràmica blava catalana de Poblet (Figura 6).

Figura 6

FINALS DEL SEGLE XVIII-XIX

En aquest període ens trobem en un moment de decadència i la vaixel·la s'adapta al nou panorama. Els plats decorats desapareixen i només es localitza la presència d'escudelles i plats de ceràmica comuna vidrada en marró, a l'interior dels quals s'hi dibuixen en groc les lletres "SC", que hem identificat amb el nom del convent.

CONSIDERACIONS FINALS

Com ja hem apuntat a la introducció les diferents vaixelles localitzades al decurs de les excavacions realitzades a l'antic solar del convent de Santa Caterina ens han permès estudiar l'evolució de la ceràmica de taula i com aquesta es va adaptant a les noves modes.

Però també podem veure com aquesta evolució ens apropa a la realitat general. Podem comprovar com la ceràmica del segle XV està formada bàsicament per materials importats de la zona de València, o en el seu defecte per artesans valencians que van emigrar a Barcelona per situar el seu taller. Però als segles XVII i XVIII només es localitza producció catalana, molt probablement amb el seu origen a Barcelona.

Però la ceràmica també ens permet poder estudiar molt factors que només apuntarem. En funció del tipus de ceràmica emprada podem situar

els diferents moments de la vida del convent. Així, al segle XV, la comunitat vivia un bon moment i això els permetia la fabricació d'una vaixela d'encàrrec d'importació. A mesura que avancen els segles, les vaixelles cada vegada seran més senzilles.

D'altra banda, el fet de llençar un gran conjunt d'escudelles senceres a un pou ens parla, probablement, d'una forma de reaccionar davant d'una malaltia i de com se n'intentava evitar el contagi.

Mitjançant aquestes breus idees, que els futurs estudis ens permetran ampliar, hem volgut presentar algunes dades d'uns treballs que encara estan en procés i que dibuixen la complexitat i riquesa d'un conjunt històric com és el convent de Santa Caterina de Barcelona.

BIBLIOGRAFIA

- AGUELO, J; HUERTAS, J. Un conjunt de materials ceràmics del segle XV del Convent de Santa Caterina de Barcelona. *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Sant Cugat del Vallés, 2003 AA.VV.(1999). *Sicilia y la Corona de Aragon, rutas mediterráneas de la ceràmica*. Valencia
- AINAUD DE LASARTE, Joan (1952). *Cerámica y vidrio*. *Ars Hispaniae* X. Madrid.
- BARRAQUER, Caietà (1906). *Las casa de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Volum II. Barcelona.
- BATLLORI, A; LLUBIA, Lluís (1974). *Ceràmica Catalana decorada*. Barcelona: Ed. Vicens-Vives.
- BELTRAN DE HEREDIA, Julià (1998). "Tipologia de la producció barcelonina de ceràmica comuna baix medieval: una proposta de sistematització". *Monografies d'arqueologia medieval i postmedieval*, número 4. Barcelona
- GONZÁLEZ MARTÍ, Manuel (1944). *Ceràmica del levante español. Siglos medievales. La loza*. Barcelona. Labor.
- MONREAL; BARRACHINA(1983). *El castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*. Barcelona.